

Minor Fit for the Future: Verslag Intervisie bijeenkomst 19 februari 2020

Deelnemers: Margreet van Heest, Janny de Jonge, Marjan de Smit, Cisca Zuurveld, Thijs Terlouw
Facilitators: Sonja Nossent en Frank Wolff

Uitnodiging/aankondiging van deze intervisiebijeenkomst per mail op 14 februari 2020

- We gaan door op de vorige workshop 'Ethics of Care': we gaan de 'Zorgcyclus' van Joan Tronto toepassen op een casus + casusinbrenger.
- Daarom ons verzoek: denk alvast na over een casus/vraagstuk dat je zou willen inbrengen, gerelateerd aan het project/traject dat jouw praktijkcasus in de minor is.
- We inventariseren tijdens de sessie jullie casussen/vraagstukken en maken dan samen een keuze: met welke we aan de slag gaan.
- Tenslotte nog even de link naar de projectenportfolio waar je kunt vinden: de presentatie van de workshop + het ethisch stappenplan:
https://www.projectenportfolio.nl/wiki/index.php/LC_00048

Script opgesteld door Sonja en Frank voor deze intervisiebijeenkomst

- 15.00 uur Welkom & check in
- 15.10 uur Terugblik op workshop Ethics of Care – 5 feb 2020
- 15.20 uur Verstillings: oefening 'Betekenisvolle leegte'
- 15.30 uur Casus voor intervisie:
- Rondje: wie wil welke casus inbrengen?
  - Gezamenlijke keuze van een casus
  - Casus Leervraag: Hoe kan ik .... ?
- 15.40 uur Vraagronde 1 – Toepassen Zorgcyclus op de Casus - *opzet/proces*:
1. Caring about = Aandacht - Oog hebben voor behoeften
  2. Taking Care = Verantwoordelijkheid – Er voor zorgen dat / Zorg op je nemen
  3. Giving Care = Competentie – Zorgen / Zorg verlenen / In staat zijn
  4. Receiving Care = Responsiviteit – Is zorg ontvangen?
  5. Caring with = Solidariteit / Vertrouwen – Is de wereld ingericht o.b.v. Zorg / Respect / Rechtvaardigheid?
- 16.10 uur Vraagronde 2 – Toepassen Zorgcyclus op de Casusinbrenger – *de houding naar zichzelf*:
1. Caring about = Aandacht - Oog hebben voor behoeften
  2. Taking Care = Verantwoordelijkheid – Er voor zorgen dat / Zorg op je nemen
  3. Giving Care = Competentie – Zorgen / Zorg verlenen/In staat zijn
  4. Receiving Care = Responsiviteit – Is zorg ontvangen?
  5. Caring with = Solidariteit Vertrouwen – Is de wereld ingericht o.b.v. Zorg/Respect/Rechtvaardigheid?
- 16.40 uur Reflectie & evaluatie:
- Opbrengsten Casusinbrenger: Inzichten & Acties (laten noteren)
  - Opbrengsten Deelnemers: Inzichten & Acties (laten noteren)
  - Opbrengsten voor het Collectief: welke Leidende Principes/Processen/ Uitvoering & Tools zijn voorbij gekomen?
- 16.55 uur Afronding:
- Afspraken
  - Ideeën / behoeften / wensen voor komende Workshops & Intervisie
  - Check-out
- 17.00 uur Afsluiting

Terugblik op workshop 7 Zorgethiek – Ethics of Care op 5 februari 2020

Na een korte check-in wordt terug gekeken op de workshop. Reacties zijn: leuke workshop, goede combinatie van theorie en praktijk. Diepte van de materie werd ervaren, het ging (ook) om gevoel (van jou als persoon) en niet louter zakelijk (vanuit het hoofd / van jou als functionaris), bewust meer tijd / ruimte voor maken. Het was ook fijn om samen bij casussen stil te staan. Heeft ook nieuwe inzichten opgeleverd: wat zijn mijn eigen deugden, waarden? Het besef dat je vaak al een bepaalde overtuiging hebt en dat het goed is om daar wat meer terughoudend mee te zijn. Het bleek ook behulpzaam als iemand het proces uitschrijft (= transcriptie van de antwoorden bij elke stap van het Ethisch stappenplan): we laten ons nogal eens leiden door beslissingen, die we nemen of te nemen hebben en die dragen weer bij aan bepaalde verwachtingen. Ook goed om zodoende meer zicht te krijgen op de belangen die spelen. Idee was ook om de oefening met het Ethisch stappen achteraf nogmaals te doen, met een minder 'hete' casus, om er zo meer ervaring mee op te doen. Mooi ook om te zien dat dit Stappenplan helpt bij divergeren / uitzoomen en vervolgens convergeren naar essenties. In die zin helpt het echt bij het maken van een shift in denken en voelen. Tegelijkertijd was het ook moeilijke materie: er kwamen ook fundamentele vragen aan de orde en in de context van het verleden voor de een gemakkelijker te plaatsen, dan in de huidige, alledaagse praktijk.

Moment van verstillig

In aansluiting op genoemde reacties als 'meer de tijd nemen' en 'je overtuigingen in eerste instantie iets meer terug proberen te houden' volgt een (ademhaling)oefening van enkele minuten (die je overal kunt toepassen), waarmee je je eigen 'betekenisvolle leegte' (het Japanse 'Ma') kunt voelen en opzoeken ... een plek waar misschien wel creatie kan en mag ontstaan ...

- de oefening is liggend, staande en/of zittend te doen
- adem in via je neus en adem uit via je mond ... focus op je ademhaling (als het je helpt kun je ook je ogen sluiten), volg het ritme van je ademhaling en herhaal dit een paar keer
- dan: bij een volgende *uitademing* door de mond *kom je in beweging*, bijvoorbeeld met je arm(en), je doet een stap of je draait in de rondte ...
- dus bij de uitademing kom je in beweging ... dit herhaal je enkele keren ...
- elke beweging is goed en alles mag er zijn ...
- als je voor jezelf voldoende betekenisvolle leegte hebt ervaren, keer je weer terug naar het hier en nu ...

In de bijlage een meer poëtische kijk op 'Ma' en meer info over 'Nuanceren'.

Welke casus?

Na een inventariserende ronde komen we uit op de volgende casus:

- in het sociaal-medisch domein;
- vraagstuk: kwetsbare ouderen, beginnende dementie in de 'niet-pluifase';
- wanneer mag / moet ik ingrijpen?
- elementen als: zorgmijder(s), bemoeizorg en het met jezelf in conflict raken

De toelichting op de casus ontlokt vrijwel direct enkele reacties bij de anderen. Zichtbaar worden de verschillende invalshoeken: enerzijds vanuit de 'systeemwereld' (een deskundige/professional moet er iets van vinden) en anderzijds vanuit de 'leefwereld' (wat kunnen mensen nog zelf?). Anders gezegd: welk afwegingskader (en bijbehorende waarden) hanteren we met elkaar?

De Leervraag rond casus wordt (in relatie tot Ethics of Care) aangescherpt tot de vraag: *Wat kan ik, in deze concrete en unieke situatie in relatie tot de ander, voor de ander betekenen?*

Vraagronde 1 Reflectie op de casus – Opzet / proces

1. Caring about = Aandacht - Oog hebben voor behoeften
  - uitgangspunt: mensen zo lang mogelijk thuis zelfstandig wonend
  - aantal dementerenden neemt toe, evenals aantal mantelzorgers
  - mensen die beginnende dementieverschijnselen vertonen, zijn niet altijd in beeld
  - van belang is zicht te krijgen op de behoefte van de (dementerende) persoon zelf en ook van de naaste(n)
  - veelal gaat het over grip willen houden op het eigen functioneren, zowel praktisch als mentaal
  - behoeften kunnen ook conflicteren, binnen mensen zelf en tussen mensen en hun naaste(n)
  - anders gezegd: er ontstaat al snel een zekere complexe situatie
  - voor de naaste(n) gaat het vaak over veiligheid, ook van belang is oog te hebben voor de behoefte van de ander: erkenning van haar/zijn autonomie
  - wat doet het voor de ander (de beginnende dementerende), die veelal wil dat het blijft zoals het was

2. Taking Care = Verantwoordelijkheid – Er voor zorgen dat / Zorg op je nemen
  - Medische facetten / aspecten spelen al snel een rol
  - Evenals de Gemeente
  - Kortom: er zijn kaders waarmee rekening moet worden gehouden, er is een systeem (vraaggestuurd)
  - Er is de rol van de huisarts
  - De vraag 'Hoe sta je in relatie tot de beginnende dementerende?' speelt ook
  - Een meer pro-actieve houding (signaleren naar, bij en door huisartsen) is ook van belang
  - Oftewel: hoe meer evenwicht te brengen tussen *stelselwereld* en *leefwereld*?

3. Giving Care = Competentie – Zorgen / Zorg verlenen / In staat zijn
  - Blijkt heel complex te zijn: er zijn vele spelers
  - Wie pakt welke rol wanneer?
  - Rolontwikkeling en bewustwording professionals is volop gaande / in beweging

4. Receiving Care = Responsiviteit – Is zorg ontvangen?
Een antwoord blijkt aanvankelijk lastig te vinden, omdat de vraag niet opgepakt wordt als check bij een inwoner: is daar de zorg herkend / geland? Er komen eerder vragen op als:
  - Hoe ontvankelijk is het systeem / de samenleving voor behoeften van mensen?
  - Is er werkelijk aangesloten bij de needs?
  - Wat is de impact van het vraagstuk?

Na enig doorvragen zijn er antwoorden op de vraag 'Is de zorg ontvangen?':

  - Is af te meten aan de kwaliteit van leven, voor zowel de beginnende dementerende als haar/zijn naaste omgeving
  - Als zorg werkelijk ontvangen is, geeft dat rust voor / bij alle betrokkenen (=herkenningspunt)
  - Ook is er dan meer ruimte, de situatie is hanteerbaarder

5. Caring with = Solidariteit/Vertrouwen – Is de wereld ingericht o.b.v. Zorg / Respect / Rechtvaardigheid?
  - Het centrale woord hier is: gelijkwaardigheid
  - Zorgen voor, zorgen over, zorgen met en zorgen dat

Vraagronde 2 Reflectie op de casusinbrenger - De houding naar zichzelf

Binnen de inmiddels nog beperkt beschikbare tijd wordt een poging gedaan nog wel recht te doen aan de 5 stappen uit de Zorgcyclus. De volgende opmerkingen / noties / vragen zijn opgetekend:

- Ik ben er wel continu mee bezig, voel grote betrokkenheid, als professional én voor eigen toekomst, dus ook als ervaringsdeskundige
- Idee leeft: we gaan het in de toekomst oplossen → minder dementerende mensen
- Hoe kijken we tegen oud(er) worden aan? We worden straks vitale 70-ers, maar mogen we als stokouderen een eigen plaats in de samenleving hebben? Hoe kom ik daar op een beetje leuke manier, in harmonie met mezelf, laveren tussen jong moeten blijven en alles (moeten) kunnen blijven doen?
- Welke wereld- en mensbeelden spelen mee?
- Persoonlijke waarden spelen ongetwijfeld een rol
- De casusinbrenger wil in dit vraagstuk / dit systeem graag iets betekenen: grote daden
- Een zekere gedrevenheid bij / van de casusinbrenger is ook zichtbaar en voelbaar (het begrip “wereldverbeteraar” wordt genoemd)
- Tegelijkertijd is er ook het besef, dat dat een valkuil kan zijn; het kan ook leiden tot ‘zwart-wit denken’, ‘goed-fout denken’ en ‘jezelf verliezen’; het kan genuanceerd denken belemmeren als je inzoomt op ‘het is mensonterend’; dreigt te vergeten wat al gedaan is en wat we al doen
- Het is verstandig om te focussen op daar waar de energie zit: in het vraagstuk, bij stakeholders
- Kun je het verduren om niet iedereen te kunnen redden? Of nog scherper: kun je het verduren om niet iedereen waar je van houdt te kunnen redden?
- Er is bij de casusinbrenger een sterke behoefte aan controle, regie, overzicht, snappen wat er gebeurt, het plaatje compleet krijgen → dat wat zo raakt leren parkeren, om niet onderuit te gaan. Dus primair is: jezelf redden, minder in je hoofd zitten. Die omschakeling vergt tijd ...

Reflectie & Evaluatie

Dominante leerpunten:

- meer bewustzijn van (de eigen) waarden: die bepalen hoe we in de wereld acteren;
- meer bewustzijn van de eigen valkuilen.

Tips aan de casusinbrenger / voor ieder:

- maak de casus / de persoonlijke opgave wat kleiner (hetgeen wel een uitdaging is);
- expliciteren van (onbewuste) beelden is behulpzaam: doe je dat zelf, dan ontdek je je vanzelfsprekendheden én je geeft daarmee ook ruimte aan anderen om hun beelden te expliciteren.

We komen er wegens tijdgebrek niet aan toe dat ieder voor zich notities maakt, acties formuleert en om die onderling te delen. De casusinbrenger en deelnemers nemen er voor zichzelf wel waardevolle inzichten uit mee: zie hierboven + fijn om hier samen over te denken i.p.v. alleen met zulke zaken bezig te zijn.

Eén deelnemer vond het moeilijk, had er in het begin zin in, maar was op enig moment niet meer zo aangehaakt, kon niet aangeven wanneer of waardoor dat gebeurde, was misschien in de ‘betekenisvolle ruimte’ gebleven ☹️?

Sonja vraagt zich na afloop af of de centrale vraag “*Wat kan ik, in deze concrete en unieke situatie in relatie tot de ander, voor de ander betekenen?*” specifiek had moeten worden gemaakt: moet je de situatie / ander / relatie definiëren om het meer behapbaar te maken en tot meer specifieke antwoorden te komen? Ofwel: hadden we de casus kleiner moeten maken? Toch was deze oefening rond deze grote casus zinvol, aldus de deelnemers. We concluderen: deze oefening past dus zowel voor een kleine, specifieke casus, als voor een grote complexe casus.

Afronding

Afspraken:

- **Frank** maakt een verslag van deze bijeenkomst en plaatst die in de FftF-portfolio.
- **Sonja** zet de hand-out van vandaag met nog wat aanvullende informatie in de FftF-portfolio.
- **Sonja** vraagt bij Petra na:
  - Hoe had zij 'het oefenen rond de Zorgcyclus' zich voorgesteld / uitgevoerd? Is er een uitgeschreven oefening over?
  - Moet je inderdaad 'de ander / de relatie' definiëren om antwoorden te vinden op de centrale Ethics of Care-vraag in een specifieke situatie?
- **Janny** zoekt een oefening uit die erg lijkt op de Zorgcyclus, afkomstig uit Child Friendly Leeds. Het omvat een 4-hoek met: Zorgen over + Zorgen voor + Zorgen Dat + Zorgen Met. Voor een specifieke situatie stel je dan de vraag "Waar wil ik / waar kan ik zijn?" en dan vermeld je antwoorden in de kwadranten. Het blijkt dat het afhankelijk van de situatie is, welke kwadrant het beste is. Het blijkt ook dat het heel erg over gelijkwaardigheid in relaties gaat.

Ideeën / behoeften / wensen voor komende Workshops & Intervisie

- Behoeftte t.a.v. komende workshop: het grotere plaatje (weer) zien, rode draad weer terughalen in Sociale Theorie-bollenfiguur
- Idee voor (een) komende Intervisie: de oefening van Janny inzetten (zie hierboven).

Check-out

- We gaan hongerig / met een goed gevoel weg.

Frank & Sonja, 25 maart 2020

Bijlage: Over 'Ma' en Nuanceren

Oud gedicht over Ma:

30 spaken ontmoeten elkaar in de spil,
maar de ruimte tussen de spaken is de essentie van het wiel.

Potten zijn gevormd door klei,
maar de inhoud van de pot is de essentie van de pot.

Muren met ramen en deuren vormen het huis,
maar de ruimte tussen hen is de essentie van het huis.

NUANCEREN

De kleine blauwe kreeft heft z'n scharen en begint tegen ons te blazen, al achteruit kruipend. Het toneel is een waterval in het Australische regenwoud. Al vier uur lang laten we ons opnemen in dit woud, voor zover dat mogelijk is. We voelen de duizend jaar oude bomen, de lianen die onbegrijpelijk van hot naar her groeien, de ficussen die eerst een gastheerboom gebruiken en diezelfde gastheer langzaam in een paar eeuw worgen.

Het gefilterde licht.....

Als we weer boven komen na een halve dag voel ik me teleurgesteld. Iets in me wil dit oerwoud niet verlaten. Totdat ik met een schok beseft wat het is. Hier is alles zwart-wit. Letterlijk. Fel wit zonlicht of zwarte schaduwen. En niets ertussen. In het woud beneden zijn alleen nuanceringen en schakeringen. Dat voelt anders in het lijf dan de wereld van of-of en zwart-wit. Daar word je gedwongen te kiezen en iets ervan te vinden.

Opeens flitst de krantenkop langs me die oproept om weer meer te nuanceren. Ik kan dat denk ik begrijpen.

Het oerwoud is trouwens een goede plek om te mijmeren en meer in een toestand van vragen dan van antwoorden te gaan. Het is één grote 'Ma', *betekenisvolle leegte** die gevuld wil worden.

Nuanceren, systemisch gezien, kan op meerdere manieren. En nuanceren is wat anders dan relativeren. Bij beide, relativeren en nuanceren, heb je te maken met een veld van uitersten, polariteiten.

Als je relateert, dan verplaats je je in de andere pool en probeert die stem te geven. 'Ja maar, je moet ook bedenken dat het voor onze vader níet altijd makkelijk geweest moet zijn om met moeder samen te leven .....'. Grrr ..., dat is misschien wel waar, en het helpt ook om milder naar de 'tegenpartij' te kijken, maar soms irriteert al dat gerelativeer me ook.

Totdat ik begrijp waarom me dat irriteert. Bij relativeren blijf je altijd tussen beide polen en hop je van de ene pool naar de ander. Het is saai. Er gebeurt niets nieuws. Het standpunt en gezichtspunt wordt wel zachter maar de kracht en energie van de verschillen gaat er ook uit.

Dat was wat voelbaar was toen we weer uit het regenwoud in de zwart-wit wereld kwamen.

Bij nuanceren heb je alle mogelijke tinten tussen zwart en wit. Dat is al een heleboel méér informatie dan uitsluitend de informatie van óf zwart óf wit. De wereld wordt niet alleen zachter van nuanceren, maar vooral ook rijker. Bij nuanceren zou het een verkenning kunnen zijn van: 'Tja, er zijn ook hele andere manieren mogelijk van omgaan met de verschillen zoals onze vader en moeder dat deden. Kijk maar eens hoe de burens dat doen. Die zijn ook zo verschillend als wat maar hebben heel andere ruzies dan ónze ouders'.

Met deze nuancering blijf je wel binnen de polariteit maar je maakt 'm rijker doordat er ook zoveel andere strategieën zijn van omgaan met leven en dood en alles wat daartussen zit. Dat was zo voelbaar diep in het regenwoud.

En er is nóg een manier van nuanceren. Die waarbij je voorbij beide polen gaat. Het is een positie waarbij beide polen er zijn en er ook mógen zijn, maar er nog iets interessanter gebeurt: uit de kracht van beide polen ontstaat iets nieuws dat helemaal niet meer geïnteresseerd is in of wit of zwart nu gelijk heeft. 'Als we ons nu eens bloot stellen aan het volle potentieel van onze vader én het volle potentieel van onze moeder, ja, dan weten we dat in hun huwelijk van beiden hun potentieel gesmoord werd en pas weer een beetje tot leven kwam na hun scheiding in de relaties die elk van hen daarna had. Als we ons nou eens verbinden met beider potentieel wat gebeurt er dan?' Dat is moeilijk te voorspellen omdat we in een positie zijn waar nieuwe ideeën geboren willen worden, en die zijn niet te voorspellen. We zijn nu in een veld van niet-weten maar wel van creativiteit! De volle kracht van beide polen wordt gebruikt om iets heel nieuws geboren te laten worden. Iets waar we misschien nog niet een twee drie woorden voor hebben. Maar wel iets dat z'n bestaansrecht heeft in de toekomst die op ons af komt.

Wat mij betreft mag een heleboel polariteit in onze samenleving, een heleboel discussies en debatten, zoals over #metoo, zwarte piet, genderneutrale wc's weer van zwart-wit tot oerwoud worden. Niet relativiseren, niet nuanceren door alle schakeringen binnen de polen te houden, maar door te nuanceren voorbij beide polen. Dáár zit verrassing, inspiratie en ontwikkeling.

Artikel/blog, Jan Jacob Stam, Bert Hellinger Instituut, 19 februari 2018

*Arawana Hayashi: <https://arawanahayashi.com/>